

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ТУЛАЙ ОКСАНА ІВАНІВНА

УДК 336.1

**ДЕРЖАВНІ ФІНАНСИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук**

Тернопіль – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Кириленко Ольга Павлівна,
Тернопільський національний економічний
університет,
завідувач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Лисяк Любов Валентинівна,
Університет митної справи та фінансів,
завідувач кафедри фінансів

доктор економічних наук, професор
Опарін Валерій Михайлович,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри фінансів

доктор економічних наук, професор
Тропіна Валентина Борисівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»,
завідувач кафедри фінансів, банківської справи
і страхування

Захист відбудеться 2 березня 2017 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11а, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 4.

Автореферат розіслано 30 січня 2017 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук, професор

Т. О. Кізіма

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Державні фінанси є невід'ємною складовою фінансової системи країни. Їхнє функціонування зумовлене об'єктивною необхідністю держави впливати на розвиток економіки та разом із ринковими механізмами забезпечувати досягнення стратегічних цілей соціального, економічного й екологічного розвитку суспільства.

Базовою умовою суспільного прогресу є розвиток людського потенціалу. Тому сучасні трансформаційні процеси потребують перегляду засадничих принципів проведення бюджетної політики, метою якої є формування міцного фінансового фундаменту держави та досягнення максимальної ефективності витрачання бюджетних коштів. Постає необхідність модернізації механізму фінансування важливих галузей соціальної сфери: охорони здоров'я, що сприяє збереженню і розвитку фізичних можливостей людини; освіти, що забезпечує входження людини у суспільство та готує її до трудової діяльності; соціального захисту і соціального забезпечення, що підтримує стабільність матеріального становища людини у різні періоди життя та в різних життєвих ситуаціях. Одним із ключових питань є регулювання рівня доходів населення, спрямованого на усунення наслідків його надмірної диференціації й подолання бідності. Пріоритетною проблемою залишається захист навколишнього середовища і стимулювання природоохоронної діяльності, складність і невизначеність якої щодо економічної ефективності інвестицій вимагає посилення ролі держави у цьому процесі. Назріла необхідність переглянути і наповнити новим змістом вітчизняну систему державного соціального страхування, яка здійснює важливий вплив на формування умов розвитку та реалізації людського потенціалу.

Теоретичне підґрунтя дослідження проблематики державних фінансів закладене у працях Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, Т. Веблена, Е. Вознесенського, Дж. Кейнса, А. Маршалла, Р. Масгрейва, Н. Менк'ю, І. Озерова, В. Парето, А. Пігу, А. Сміта, Дж. Стігліца, І. Фішера, М. Фрідмана, Д. Хаймана, І. Янжула та ін. Проблемні аспекти функціонування фінансів загалом та державних фінансів зокрема розглядають вітчизняні вчені: Л. Алексеєнко, В. Андрущенко, Т. Боголіб, О. Василик, В. Власюк, В. Геєць, В. Дем'янишин, О. Десятнюк, О. Дзюблюк, О. Длугопольський, Т. Єфименко, М. Карлін, О. Кириленко, Т. Кізима, О. Кнейслер, В. Козюк, Н. Кравчук, А. Крисоватий, М. Крупка, В. Кудряшов, Л. Лисяк, І. Луніна, І. Лютий, В. Небрат, П. Нікіфоров, В. Опарін, К. Павлюк, Л. Тарангул, Н. Ткаченко, В. Тропіна, В. Федосов, Н. Швець, С. Юрій та ін.

Наукові основи дослідження сталого людського розвитку відображено у працях Г. Беккера, Г. Боуена, Г. Ваннагата, В. Вернадського, Дж. Доббіна, С. Дятлова, Б. Коммонера, Н. Мансурі-Гілані, А. Маслоу, Дж. Р. Мак-Куллоха, Ф. Махлупа, В. Петті, С. Подолинського, А. Сена, Г. Стандінга, Л. Туроу, Махбуба уль Хака, С. Хасегави, Ф. Хезеля, Т. Шульца та ін. Прикладні засади особливостей досягнення сталого людського розвитку висвітлено у працях

українських науковців: О. Амоші, В. Антонюк, Є. Борщука, А. Гальчинського, О. Грішної, М. Деркача, Т. Желюк, Т. Іванової, І. Іващук, М. Кужелева, В. Куриляк, В. Куценко, Е. Лібанової, О. Макарової, А. Мельник, Є. Савельєва, О. Стефанишин, В. Толуб'яка, М. Хвесика, О. Шкурупій та ін.

Визнаючи фундаментальну цінність праць названих науковців та їх вагомий внесок у розвиток економічної науки, доводиться констатувати, що сьогодні відсутнє комплексне і системне дослідження взаємозв'язку та взаємовпливу державних фінансів і сталого людського розвитку як нової світоглядної парадигми. Це зумовило вибір теми дисертації, її актуальність, теоретичну і практичну значущість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідних напрямів Тернопільського національного економічного університету за темами: «Фінансова політика інвестиційно-інноваційного розвитку України в умовах глобальних структурних зрушень» (державний реєстраційний номер 0112U000077), у межах якої з'ясовано проблеми інвестування розвитку людського потенціалу та запропоновано напрями формування ефективної фінансової політики держави, стрижнем якої є всебічний розвиток і підвищення рівня життя громадян; «Формування фінансового механізму сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0110U008613), у межах якої досліджено фінансовий механізм регулювання соціально-економічних процесів розвитку суспільства та обґрунтовано напрями його вдосконалення; «Бенчмаркінг процесів регіонального розвитку Польщі, Словаччини, Болгарії та України» (державний реєстраційний номер 0115U002336), у межах якої узагальнено зарубіжний досвід фінансування соціальної сфери й окреслено вектори її розвитку в Україні; «Формування та реалізація фінансової політики сталого розвитку України» (державний реєстраційний номер 0116U002629), у межах якої досліджено теоретико-методологічні засади та проблеми реалізації політики фінансової децентралізації, фінансові аспекти політики соціального захисту населення, питання ефективності управління фінансами соціальної сфери, що дало змогу розробити вихідні методологічні положення та практичні рекомендації щодо розвитку державних фінансів в умовах сталого людського розвитку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є формування теоретико-методологічних положень, розвиток методичних підходів та розробка прикладних засад функціонування державних фінансів у контексті ідеології сталого людського розвитку. Відповідно до мети у роботі поставлено та вирішено такі теоретичні, науково-методичні та практичні завдання:

– розкрити теоретичний зміст і соціально-економічні складові людського розвитку з метою обґрунтування необхідності соціалізації фінансової системи держави;

– з'ясувати концептуальні засади функціонування державних фінансів для визначення їхньої ролі у формуванні умов сталого людського розвитку;

– окреслити фінансові домінанти парадигми сталого людського розвитку з метою поглиблення її розуміння із врахуванням фінансового потенціалу держави;

– обґрунтувати сутність фінансового потенціалу держави та з'ясувати його роль у забезпеченні сталого людського розвитку;

– поглибити методологічні засади дослідження функціонування державних фінансів крізь призму філософського вчення у контексті ідеології сталого людського розвитку;

– розкрити взаємозв'язок державних фінансів і суспільних благ для визначення особливостей впливу державних фінансів на сталий людський розвиток;

– удосконалити теоретико-методологічні засади бюджетної політики держави з метою поглиблення її сутності й формування підґрунтя для забезпечення дієвості в умовах сталого людського розвитку;

– розвинути теоретичні засади дослідження соціальних видатків бюджету з метою виокремлення їхніх функцій і принципів в умовах сталого людського розвитку;

– провести моніторинг видатків бюджету на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення та визначити їхню роль у розвитку людського потенціалу;

– проаналізувати видатки бюджету на охорону навколишнього природного середовища в умовах необхідності проведення екологізації національної економіки;

– обґрунтувати роль соціальних видатків бюджету в системі критеріальних показників сталого людського розвитку;

– визначити інституційні засади й охарактеризувати сучасні тенденції діяльності державних соціальних фондів для формування стратегічних орієнтирів реформування їхнього фінансового забезпечення;

– розробити науково-методичні підходи до механізму проведення децентралізації як основи стабілізації державних фінансів та підвищення якості надання суспільних послуг;

– розробити кібернетичну модель оцінювання впливу соціальних видатків державного та місцевих бюджетів України на якість життя населення.

Об'єктом дослідження є процес функціонування і розвитку державних фінансів.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні, методичні та практичні засади функціонування державних фінансів у контексті забезпечення сталого людського розвитку.

Методологія та методи дослідження. Методологія і методика дослідження базуються на діалектичному, системному та інституціональному підходах, відповідно до яких державні фінанси і сталий людський розвиток розглядаються у нерозривному зв'язку та причинно-наслідковій зумовленості. Методологічний арсенал дослідження збагачений основними положеннями класичної й неокласичної теорій, теоріями суспільного вибору, суспільних благ,

інституціоналізму, інформаційної асиметрії, концепціями людського капіталу, людського розвитку, сталого розвитку, ноосферною концепцією, екоософською концепцією. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема теоретичного узагальнення, наукової абстракції, порівняння, аналогії – для формування понятійно-категоріального апарату дисертації; історичний і логічний – для дослідження взаємозв'язку та взаємозалежності державних фінансів і сталого людського розвитку; структурно-функціональний – для визначення складових державних фінансів у системі забезпечення сталого людського розвитку; економіко-статистичного аналізу, індукції та дедукції, аналізу і синтезу – для вивчення прагматичних аспектів державних фінансів; канонічного кореляційного аналізу (для встановлення числового зв'язку між показниками видатків бюджету та показниками соціального, економічного й екологічного розвитку); факторного аналізу, регресійного аналізу, кластерного аналізу, головних компонент (для з'ясування впливу показників економічного розвитку регіонів України на доходи місцевих бюджетів); кібернетичний – для дослідження оптимізації управління соціальними видатками державного і місцевих бюджетів; комп'ютерного імітаційного моделювання – для з'ясування впливу соціальних видатків на якість життя населення.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є вітчизняна нормативно-правова база, що визначає засади функціонування державних фінансів; звітні та статистичні дані Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, Державної фіскальної служби України, Державної служби статистики України; звіти Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй про людський розвиток, аналітичні огляди Світового банку й інших міжнародних фінансових організацій; звіти науково-дослідних центрів та установ, а також монографії та інші праці вітчизняних і зарубіжних авторів з проблематики дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів. Найбільш вагомими результатами, що визначають наукову новизну дослідження, полягають у тому, що:

вперше:

– визначено стратегічні вектори впливу державних фінансів на забезпечення сталого людського розвитку, до яких віднесено: трансформацію фінансування соціальної сфери, стимулювання фінансування заходів щодо екологізації економіки та охорони навколишнього природного середовища, реформування фінансового забезпечення діяльності соціально-страхових фондів. Це дало змогу обґрунтувати соціоцентричну структуру державних фінансів, з'ясувати їхню природу і виявити характерні риси в умовах формування засад сталого людського розвитку, провести моніторинг впливу соціальних видатків на якість життя населення, окреслити перспективні напрями вдосконалення державного соціального страхування в Україні;

– запропоновано соціоцентричну структуру державних фінансів, до складу якої входять бюджет держави, державні соціально-страхові фонди, фінанси державних і комунальних банків, фінанси державних і комунальних

підприємств. Така структура враховує соціокультурну сутність людини, яка формується в результаті соціально-практичної діяльності та у процесі адаптації до певного соціального середовища, а також відображає складові фінансового забезпечення сталого людського розвитку та спрямована на взаємодію держави і населення, що сприяє підвищенню рівня і якості життя в країні;

– обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до дослідження державних фінансів, що дало змогу з'ясувати механізм їх функціонування та виокремити специфічні функції, що діють в умовах формування засад сталого людського розвитку: відтворювальну (забезпечення умов для розвитку людського потенціалу); антикризову (недопущення зниження рівня життя та запобігання бідності населення, підвищення доступності житла, соціальне заступництво незахищених прошарків населення); акумуляційну (накопичення фінансових ресурсів для створення суспільних благ, спрямованих на розвиток людського потенціалу); консолідації (забезпечення взаємозв'язку фінансових ресурсів держави з цілями сталого людського розвитку); збалансування (вирівнювання доходів населення та зменшення їх диференціації);

– запропоновано науково-методичний підхід до оцінювання впливу соціальних видатків на якість життя населення на основі кібернетичної моделі типу «вхід-вихід». На «вході» системи передбачено пріоритети бюджетної політики держави у сфері розвитку людського потенціалу та ресурси для її здійснення, а на «виході» визначено реальні соціальні ефекти від реалізованих рішень і досягнення цілей покращення якості життя людей за обґрунтованими критеріями. Сформований підхід дає змогу вдосконалити управління соціальними видатками державного та місцевих бюджетів України, що спрямовуються на розвиток людського потенціалу;

удосконалено:

– науково-методичну базу дослідження сутності бюджетної політики держави шляхом виокремлення, обґрунтування та конкретизації інституційного (характеризується взаємодією органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування), функціонального (охоплює соціальну, економічну, екологічну сфери реалізації бюджетної політики), нормативно-правового (визначає форми і методи мобілізації фінансових ресурсів та їхнє використання) підходів. Це дало змогу обґрунтувати шляхи забезпечення дієвості бюджетної політики держави в умовах сталого людського розвитку;

– концептуальні підходи до визначення структури Основних напрямів бюджетної політики, які, на відміну від існуючих, враховують: 1) аналіз системи цілей бюджетної політики за попередній бюджетний період та результатів їхнього досягнення; 2) постановка цілей і тактичних завдань на наступний бюджетний період з обов'язковим збалансуванням соціальної, економічної та екологічної складових розвитку держави; 3) постановка цілей і завдань на середньостроковий бюджетний період з обов'язковим збалансуванням соціальної, економічної та екологічної складових розвитку держави; 4) очікуваний соціальний, економічний та екологічний ефекти на наступний бюджетний період і на середньострокову перспективу. Це дає змогу

вдосконалити структуру формування Основних напрямів бюджетної політики й окреслити пріоритети витрачання бюджетних коштів відповідно до цілей сталого людського розвитку;

– теоретичні підходи до визначення сутності бюджету держави, які, на відміну від існуючих, дали змогу обґрунтувати його визначальні особливості за планово-правовим, суспільно-вартісним та розподільно-відтворювальним характером і довести ефективність впливу бюджету на суспільне відтворення через податковий механізм шляхом спрямування мобілізованих ресурсів за відповідними пріоритетними напрямами;

– трактування поняття «сталий людський розвиток» як процесу, у ході якого усі члени суспільства за допомогою фінансового потенціалу держави мають рівнодостатні і доступні фінансові можливості для зміцнення власного здоров'я, вдосконалення професійних якостей, покращення екологічних умов життя; складовими поняття є: підтримка незахищених верств населення шляхом справедливого перерозподілу ресурсів; формування соціальної відповідальності перед майбутніми поколіннями;

набули подальшого розвитку:

– теоретико-методологічні підходи до виявлення та обґрунтування пріоритетних екзогенних (якість медичних послуг, неперервна освіта, соціальне середовище, екологічне середовище, матеріальний добробут, гідна праця) й ендогенних (здоровий спосіб життя, самоосвіта, морально-етичні якості, розвиток екологічної свідомості, самозайнятість, трудова активність) чинників розвитку людського потенціалу. Така сегментація сприятиме соціалізації фінансової системи держави, встановленню двостороннього зв'язку між соціально-економічним прогресом і людським розвитком;

– соціально орієнтовані підходи до вивчення фінансового потенціалу держави як сукупності наявних та потенційних фінансових ресурсів органів державної влади і місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності та домогосподарств, що формуються, розподіляються і використовуються за участю людського потенціалу, у соціальній сфері, економіці, сфері охорони навколишнього природного середовища для забезпечення сталого людського розвитку;

– обґрунтування функцій соціальних видатків бюджету (обслуговуючої, забезпечувальної, відтворювальної, узгоджувальної) та принципів їхнього здійснення (законності, соціальної корисності, державного протекціонізму, цільового спрямування, всеохопного характеру, комплексного споживчого ефекту). Це дало змогу розвинути теоретичну базу дослідження й обґрунтувати виняткову роль соціальних видатків державного і місцевого бюджетів України у забезпеченні сталого людського розвитку;

– теоретичні положення щодо формування дієвої бюджетної політики держави, які базуються на принципах: наступності, об'єктивності, узгодженості, обов'язковості, прозорості. Це слугує підґрунтям для розробки ефективних тактичних і стратегічних заходів бюджетної політики відповідно до

пріоритетів сталого людського розвитку; відкритості перед громадськістю, підконтрольності та інформативності результатів бюджетної політики;

– обґрунтування необхідності проведення бюджетної децентралізації як платформи для консолідації державних фінансів в умовах реалізації пріоритетних суспільних реформ шляхом встановлення взаємозв'язку та взаємовпливу обсягів бюджетних надходжень і рівня економічного розвитку у регіональному розрізі. Це дало змогу виявити асиметрії регіонального розвитку за фінансовим потенціалом та виділити однорідні групи регіонів за показниками економічного розвитку, що найбільше впливають на формування фінансового потенціалу органів місцевого самоврядування як основи підвищення рівня та якості життя населення;

– наукові підходи до формування системи стратегічних орієнтирів реформування фінансового забезпечення функціонування державних соціальних фондів у контексті виокремлення цілей, визначення імперативів і конкретизації завдань, що сприятиме системному вдосконаленню функціонування усіх видів загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження мають теоретичне та практичне значення, можуть бути використані при модернізації державних фінансів України в контексті пріоритетів сталого людського розвитку; при дослідженні процесу узгодження фінансових інтересів держави з цілями сталого людського розвитку; при визначенні стратегічних векторів бюджетної політики держави й тактичних заходів їх практичного втілення; у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо розробки і застосування на практиці нормативно-правових актів, які регламентують функціонування державних фінансів.

Викладені у дисертації положення та рекомендації, які мають прикладний характер, були використані Комітетом з питань податкової та митної політики Верховної Ради України (довідка № 04-27/10-1704 від 30.10.2015 р.), Комітетом з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму Верховної Ради України (довідка № 04-33/18-1588 від 11.12.2015 р.), Міністерством аграрної політики та продовольства України (довідка № 37-21-1-15/1237 від 01.02.2016 р.), Головним управлінням Державної казначейської служби України у Тернопільській області (довідка № 1.2-08/13-6983 від 24.12.2015 р.), Кам'янець-Подільською міською радою (довідка № 1/02-18-5819 від 23.12.2015 р.), фінансовим управлінням Тернопільської районної державної адміністрації (довідка № 91 від 16.06.2016 р.). Висновки та окремі рекомендації, одержані у процесі виконання роботи, впроваджені в навчальний процес Тернопільського національного економічного університету (довідка № 126-15 від 13.09.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є одноосібно виконаною науковою роботою, в якій викладено авторський підхід до формування теоретичних, методологічних і прикладних аспектів функціонування державних фінансів у системі забезпечення сталого людського розвитку. Внесок автора в колективно опубліковані праці конкретизовано у списку публікацій. Теоретичні

узагальнення, висновки та пропозиції, які виносяться на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні узагальнення, наукові розробки й аналітичні результати дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях: «Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період» (м. Хмельницький, 2006 р.); «Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації» (м. Тернопіль, 2007–2008 рр.); «Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки» (м. Тернопіль, 2007–2009 рр.); «Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин» (м. Севастополь, 2013 р.); «Розвиток фінансів в умовах хаотично структурованої економіки» (м. Дніпропетровськ, 2014 р.); «Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток міжнародних економічних відносин» (м. Львів, 2014 р.); «Актуальні проблеми економіки 2014» (м. Київ, 2014 р.); «Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України» (м. Ірпінь, 2015 р.); «Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 2015 р.); «Формування сучасного економічного простору: переваги, ризики, механізми реалізації» (м. Тбілісі (Грузія), 2016 р.); на всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи» (м. Львів, 2007 р.); «Фінанси, грошовий обіг та кредит у підвищенні добробуту населення України» (м. Сімферополь, 2007–2008 рр.); «Інституціоналізація структурної політики на регіональному та муніципальному рівнях» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Перспективи розвитку фінансової системи України» (м. Тернопіль, 2012 р.); «Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання» (м. Кременчук, 2015 р.); «Розвиток фінансової системи України в умовах економічних перетворень» (м. Київ, 2015 р.); на наукових конференціях та семінарах: «Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період» (м. Тернопіль, 2008 р.); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи» (м. Тернопіль, 2009 р.); «Модернізація технологій управління в системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування» (м. Тернопіль, 2009 р.); «Удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві» (м. Тернопіль, 2010 р.); «Підготовка фахівців за спеціальністю «Державна служба» в контексті адміністративної реформи» (м. Тернопіль, 2011 р.); «Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ» (м. Тернопіль, 2012–2013 рр.); «Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків» (м. Тернопіль, 2015 р.).

Публікації. За результатами дисертаційної роботи опубліковано 60 наукових праць, у т. ч.: одноосібна монографія; 6 підрозділів у колективних монографіях; 25 наукових статей, з яких 20 статей опубліковано у фахових

виданнях України (у т. ч. 9 статей – у виданнях, що внесені до реєстру міжнародних наукометричних баз), 3 статті – у наукових періодичних виданнях інших держав (Білорусь, Болгарія, Росія), 2 статті – в інших виданнях; 28 праць апробаційного характеру. Загальний обсяг опублікованих особисто автором наукових праць становить 48,9 д. а.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (709 найменувань на 79 сторінках), 24 додатків (на 39 сторінках), містить 44 таблиці та 66 рисунків. Основний текст розміщений на 382 сторінках. Повний обсяг роботи становить 500 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретична концептуалізація взаємозв'язку державних фінансів і сталого людського розвитку**» досліджено сутність і соціально-економічні складові людського розвитку, обґрунтовано концептуальні засади функціонування державних фінансів в умовах формування постулатів сталого людського розвитку, з'ясовано фінансові домінянти парадигми сталого людського розвитку та визначено імперативи впливу фінансового потенціалу держави на нього.

У процесі дослідження причинно-наслідкового зв'язку між розвитком людського потенціалу та соціально-економічним розвитком держави виявлено пріоритетні екзогенні й ендегенні чинники розвитку людського потенціалу та окреслено сфери його реалізації. Це дало змогу з'ясувати, що рівень розвитку людського потенціалу є основним критерієм соціально-економічного прогресу, та обґрунтувати необхідність соціалізації фінансової системи держави.

Наголошено, що фінансова система у соціальній державі – це, з одного боку, основна умова та джерело фінансування державних соціальних видатків, матеріальне підґрунтя бюджетної політики, а з іншого – ефективний інструмент впливу на сталий людський розвиток. Її роль полягає не лише в реалізації прав людини у соціально-трудої сфері, а й у забезпеченні добробуту усім членам суспільства, у прагненні зменшити нерівність у доступі до матеріальних та інтелектуальних ресурсів, у зменшенні диференціації доходів населення. З огляду на зазначене запропоновано соціоцентричну структуру державних фінансів, котра враховує соціокультурну сутність людини, що формується в результаті соціально-практичної діяльності та у процесі адаптації до певного соціального середовища, а також відображає складові фінансового забезпечення сталого людського розвитку та спрямована на взаємодію держави і населення (рис. 1).

Дослідження ключових аспектів двох концепцій – людського розвитку і сталого розвитку – дало змогу обґрунтувати теоретико-методологічний підхід до вивчення сталого людського розвитку з виділенням соціально-економічних (доступ до послуг охорони здоров'я, доступ до освітніх послуг, забезпечення соціальних гарантій населення, розширення можливостей для самореалізації, стимулювання демографічних процесів, зменшення диференціації рівня життя

населення, зростання державних інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури, підвищення культури соціальної відповідальності бізнесу) та екологічних (зменшення навантаження на довкілля, підвищення інвестиційної привабливості об'єктів екологічної інфраструктури, екологізація виробництва, формування екологічної культури населення, стимулювання попиту на екологічні товари, вільний доступ до екологічної інформації, фінансове стимулювання підприємств з екологічно чистим виробництвом) умов для забезпечення сталості.

На основі теоретичного аналізу та узагальнення підходів до поняття сталого людського розвитку сформульовано авторське трактування його сутності як процесу, що забезпечує усім членам суспільства однакові фінансові можливості щодо зміцнення здоров'я, удосконалення професійної компетентності, екологічних умов життя; допомоги незахищеним прошаркам населення шляхом справедливого перерозподілу ресурсів; формування соціальної відповідальності перед майбутніми поколіннями за допомогою фінансового потенціалу держави.

Рис. 1. Соціоцентрична структура державних фінансів України

Обґрунтовано, що фінансовими домінантами парадигми сталого людського розвитку є заходи щодо вдосконалення фінансового забезпечення соціального захисту і соціального забезпечення населення, охорони здоров'я, освіти, охорони навколишнього природного середовища та стимулювання економічного зростання. Це дало змогу окреслити імперативи сталого людського розвитку, практична реалізація яких потребує залучення фінансового потенціалу держави: забезпечення належного рівня добробуту громадян; рівномірність у розподілі доходів громадян; інвестування у створення високоякісної системи охорони здоров'я; формування ефективної системи освіти; забезпечення якісного довкілля; відновлення економічного зростання.

Визначено, що фінансовий потенціал держави можна розглядати двояко. З одного боку, імплементація моделі сталого людського розвитку сприятиме досягненню синергетичного ефекту у процесі формування фінансового потенціалу держави, а з іншого – останній є стимулюючим чинником ефективного відтворення та розвитку людського потенціалу. На цій основі сформульовано соціально орієнтований підхід до трактування сутності фінансового потенціалу держави, що враховує участь людського потенціалу у формуванні, розподілі та використанні сукупності наявних і потенційних фінансових ресурсів органів державної влади та місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності і домогосподарств. Наголошено на таких основних напрямках використання фінансового потенціалу держави для забезпечення сталого людського розвитку, як соціальна сфера, економіка, охорона навколишнього природного середовища.

У другому розділі **«Методологічна база дослідження державних фінансів та їхнього впливу на сталий людський розвиток»** розроблено методологію дослідження державних фінансів у контексті пріоритетів сталого людського розвитку, визначено науково-методичні підходи до вивчення сутності бюджету та бюджетної політики держави.

У роботі обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до дослідження державних фінансів, що базуються на принципах, законах, категоріях діалектики і поглибленому науковому інструментарії економічної теорії та фінансової науки у контексті ідеології сталого людського розвитку. Аргументовано, що вектор розвитку державних фінансів визначають функції, які вони виконують. Виділено функції державних фінансів в умовах формування засад сталого людського розвитку: відтворювальну, антикризову, акумуляційну, консолідації та збалансування. Це дало змогу наголосити на необхідності щодо: створення умов для розвитку людського потенціалу; недопущення зниження рівня життя та запобігання бідності населення, підвищення доступності житла, соціального заступництва незахищених прошарків населення; акумулювання фінансових ресурсів для створення суспільних благ, спрямованих на розвиток людського потенціалу; забезпечення

взаємозв'язку фінансових ресурсів держави з цілями сталого людського розвитку; зменшення диференціації доходів населення.

Дослідження особливостей взаємозв'язку державних фінансів і суспільних благ дало змогу визначити практичну площину його реалізації щодо розмежування повноважень державних і місцевих органів влади. З'ясовано, що для забезпечення сталого людського розвитку виробництво локальних суспільних благ доцільно забезпечувати на місцевому рівні. Це зумовлено суттєвими відмінностями в уподобаннях населення, яке проживає на різних територіях держави, та відсутністю додаткових витрат, пов'язаних із передачею виробництва відповідного блага на нижчий рівень.

Визначено концептуальні підходи до дослідження сутності бюджету, що дало змогу виявити його планово-правові (план формування та використання фінансових ресурсів, що набуває форми юридичного документа), суспільно-вартісні (відображення матеріально-речових і грошово-фінансових пропорцій суспільного відтворення) та розподільно-відтворювальні (участь у розподільних, перерозподільних і відтворювальних процесах) властивості.

Сформульовано науково-методичні підходи до дослідження сутності бюджетної політики держави: інституційний (передбачає взаємодію органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування щодо визначення пріоритетів формування бюджетних відносин – соціальних, екологічних, економічних), функціональний (відображає сфери реалізації бюджетної політики, в яких створюються умови для вирішення завдань соціального, економічного розвитку країни та забезпечення якісного довкілля), нормативно-правовий (державна визначає основні форми і методи мобілізації фінансових ресурсів та їхнє використання на загальнодержавні потреби, що відображено у відповідних нормативно-правових актах). Запропоновано низку принципів, які сприяють формуванню дієвої бюджетної політики держави (рис. 2).

На основі ретроспективного аналізу констатовано, що починаючи з 2004 р. Верховна Рада України ухвалювала постанови про основні напрями бюджетної політики лише на 2005 р., 2006 р., 2007 р., 2011 р., 2012 р. і 2013 р. Проекти постанов про основні напрями бюджетної політики на 2008–2010 рр. взагалі не подавалися до парламенту, а у 2014–2015 рр. такий документ не був ухвалений законодавчим органом державної влади. Аналіз основних пріоритетів бюджетної політики за складовими сталого людського розвитку дав змогу зробити такі висновки: положення, що окреслюють вектори бюджетної політики, мають переважно декларативний характер; відсутня послідовність і системність задекларованих заходів; спостерігається абсолютне нехтування необхідністю вирішення екологічних проблем (лише згадуються у переліку завдань на 2013 р.); пріоритети щодо соціальної підтримки населення були закладені у чотирьох із шести проаналізованих документів (на 2005 р., 2011 р., 2012 р. та 2013 р.); недостатню увагу звернено на актуальні економічні питання, у тому числі на державну підтримку впровадження екологічно чистих технологій.

Рис. 2. Принципи, що сприяють формуванню дієвої бюджетної політики держави

Обґрунтовано концептуальні підходи до модернізації структури Основних напрямів бюджетної політики та визначено її елементи. До останніх віднесено: аналіз системи цілей бюджетної політики за попередній бюджетний період та результатів їхнього досягнення; постановку цілей і тактичних завдань на наступний бюджетний період з обов'язковим збалансуванням соціальної, економічної та екологічної складових розвитку держави; постановку цілей і

завдань на середньостроковий бюджетний період з обов'язковим збалансуванням соціальної, економічної та екологічної складових розвитку держави; очікувані соціальний, економічний й екологічний ефекти як на наступний, так і на середньостроковий бюджетний періоди.

Зазначена структуризація дасть змогу зафіксувати пріоритети у витрачаннях бюджетних коштів відповідно до цілей сталого людського розвитку.

У третьому розділі **«Видатки бюджету у забезпеченні сталого людського розвитку в Україні»** проаналізовано практику здійснення соціальних видатків бюджету, спрямованих на розвиток людського потенціалу. До останніх віднесено видатки на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення, охорону навколишнього природного середовища.

У дисертаційній роботі визначено функції та принципи функціонування соціальних видатків бюджету відповідно до пріоритетів сталого людського розвитку (рис. 3).

Проведено аналіз структурних змін видатків Зведеного бюджету України, спрямованих на розвиток людського потенціалу у 2001–2015 рр. за допомогою індексу Рябцева. З'ясовано, що суттєві структурні зрушення характерні для 2001–2002 рр. (перерозподіл видатків бюджету на освіту та на соціальний захист і соціальне забезпечення); 2002–2003 рр. (збільшення видатків на охорону здоров'я та на соціальний захист і соціальне забезпечення); 2004–2005 рр., 2008–2009 рр. (збільшення видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення та зменшення на охорону здоров'я); 2010–2011 рр. (збільшення видатків на охорону здоров'я і на освіту) та 2013–2014 рр. (збільшення видатків на освіту та зменшення на охорону здоров'я).

Значні структурні зрушення, що спостерігалися у вищевказані періоди, свідчать про зміну пріоритетів і нестабільність у витрачаннях бюджетних коштів на розвиток людського потенціалу. Встановлено, що у 2003–2004 рр., 2005–2006 рр., 2006–2007 рр., 2007–2008 рр., 2011–2012 рр. спостерігався низький рівень структурних зрушень, а періоди 2009–2010 рр. та 2012–2013 рр. характеризувалися дуже низьким рівнем структурних зрушень, що вказує на певну стабільність у витрачаннях бюджетних коштів, спрямованих на розвиток людського потенціалу. Тотожність структур спостерігалася у 2014–2015 рр., що свідчить про відсутність відмінностей щодо розподілу коштів, спрямованих на розвиток людського потенціалу в цей період (табл. 1).

Аргументовано, що на сучасному етапі в системі охорони здоров'я України не вдається домогтися оптимального співвідношення «витрати-результат». Перманентне зростання видатків бюджету у 2001–2015 рр. (за винятком 2014 р.) не покращило результату. Запропоновано принципи державної фінансової підтримки цієї галузі: забезпечення оптимальним обсягом фінансових ресурсів; чітке розмежування джерел фінансування кожного виду медичної діяльності; відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування за своєчасне й ефективне фінансування закладів охорони здоров'я; забезпечення громадського контролю за використанням бюджетних коштів у системі охорони здоров'я на загальнонаціональному та місцевому

рівнях; сприяння фінансовій зацікавленості суб'єктів господарювання приватної форми власності у розвитку охорони здоров'я.

Рис. 3. Сутність, принципи та функціональне призначення соціальних видатків бюджету в умовах сталого людського розвитку

З'ясовано, що у 2001–2015 рр. основна частина видатків на освіту припадала на місцеві бюджети (59–86%). Відповідно з державного бюджету на задоволення освітніх потреб населення спрямовувалося від 14% до 41% бюджетних коштів. У 2001–2015 рр. відбулося суттєве зростання видатків бюджету на освіту (з 9,9 млрд грн до 114,2 млрд грн). Констатовано, що це зростання зумовлене, з одного боку, інфляційними процесами, а з іншого – не було настільки значним, щоб у повному обсязі задовольнити потреби освітніх закладів (установ, підприємств, організацій) у фінансових ресурсах.

Таблиця 1

**Показники структурних зрушень обсягу видатків
Зведеного бюджету України на розвиток людського потенціалу,
розраховані за індексом Рябцева**

Порівняльний період (роки)	Значення індексу Рябцева	Інтерпретація
2001–2002	0,1536	суттєвий рівень відмінностей
2002–2003	0,1531	суттєвий рівень відмінностей
2003–2004	0,0839	низький рівень відмінностей
2004–2005	0,2692	суттєвий рівень відмінностей
2005–2006	0,0890	низький рівень відмінностей
2006–2007	0,0711	низький рівень відмінностей
2007–2008	0,0839	низький рівень відмінностей
2008–2009	0,2017	суттєвий рівень відмінностей
2009–2010	0,0470	дуже низький рівень відмінностей
2010–2011	0,1823	суттєвий рівень відмінностей
2011–2012	0,1005	низький рівень відмінностей
2012–2013	0,0443	дуже низький рівень відмінностей
2013–2014	0,2431	суттєвий рівень відмінностей
2014–2015	0,02524	тотожність структур

На підставі дослідження сутнісних характеристик державного фінансування освіти в Україні останнє запропоновано розуміти як процес забезпечення бюджетними коштами витрат на здійснення освітніми закладами (установами, підприємствами, організаціями) своєї діяльності на принципах плановості (кошти визначаються на етапі бюджетного планування); цільового спрямування (використання коштів можливе лише на конкретно визначені цілі та заходи); безповоротності (в одержувачів коштів не виникає зобов'язань щодо їхнього повернення) та доцільності (раціональне використання бюджетних коштів) відповідно до засад сталого людського розвитку. Обґрунтовано застосування класифікації видатків бюджету на освіту: з позиції їхнього впливу на процес розширеного відтворення; за економічним змістом; за функціональним призначенням; за відомчою ознакою та за рівнем бюджетної системи.

У роботі акцентовано, що на даний час держава як основний інститут влади не змогла створити умов (економічних, правових, організаційних) для підвищення відповідальності громадян за власний добробут. У свідомості людей переважає переконання, що державі належить уся повнота влади, її

компетенцією є всі аспекти життя в країні та вона розпоряджається всіма суспільними інститутами.

За 2001–2015 рр. видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення становили від 17% до 28% у загальних видатках Зведеного бюджету України, що свідчить про значне навантаження на систему державних фінансів. За 2001–2015 рр. більша частина бюджетних коштів (від 53% до 79%) виділялася з державного бюджету, що свідчить про високу централізацію системи соціального захисту та соціального забезпечення в нашій країні. Відповідно з місцевих бюджетів спрямовувалося від 21% до 47% бюджетних коштів. Аналіз практики здійснення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення показав, що сьогодні в Україні існує значна кількість пільговиків (близько 130 категорій). Однак серед них є забезпечені люди, які не потребують фінансової підтримки держави. Тому доцільно сформувати ефективну систему обліку тих осіб і сімей, які насправді перебувають у складних життєвих обставинах та потребують державної опіки. У цьому контексті наголошено на необхідності вдосконалення механізму реалізації адресної політики й оптимізації розгалуженої мережі державних і комунальних закладів у системі соціального захисту та соціального забезпечення. Окреслено цілі соціального захисту і соціального забезпечення населення в період формування основних засад сталого людського розвитку: гарантування гідного рівня та відповідної якості життя людей незалежно від їхнього соціального статусу й індивідуальних можливостей; створення умов для повноцінного розвитку людського потенціалу; нейтралізація соціальних ризиків.

У дисертаційній роботі встановлено, що частка видатків на охорону навколишнього природного середовища у загальних видатках Зведеного бюджету України у 2001–2015 рр. була незначною і коливалася в межах від 0,67% до 1,26%. Більша частина бюджетних коштів у 2001–2015 рр. (72–83%) виділялася з державного бюджету, відповідно з місцевих бюджетів – від 17% до 28%. У результаті порівняння показників видатків бюджету на охорону навколишнього природного середовища та податкових надходжень від екологічного податку констатовано, що державні фінанси володіють достатнім потенціалом щодо збільшення видатків у цій сфері. Наголошено, що наповнення бюджету за рахунок надходжень від екологічного оподаткування має позитивний вплив на екологізацію вітчизняної економіки, до функцій якої віднесено ціннісну (людина є основною цінністю у сфері взаємодії природи й економіки), коеволюційну (сталій людський розвиток неможливий без всебічного врахування природного чинника), ресурсозберігальну (відповідальне та раціональне природокористування), обмежувальну (лімітування негативного антропологічного впливу на природу у вигляді забруднення відходами), стимулювальну (створення юридичних й економічних умов для інноваційної модернізації екологічної діяльності суб'єктів господарювання) та зрівноважувальну (отримання соціальної чи економічної вигоди в обмін на завдану природі та суспільству шкоду).

На основі канонічного кореляційного аналізу, що проводився з

використанням програмного пакета «STATISTICA 10», виявлено високу взаємозумовленість між сукупностями показників, які відображають відповідно соціальні, економічні та екологічні умови життя людей.

Застосування канонічного кореляційного аналізу дає змогу вивчити взаємозв'язок між елементами двох множин. При його проведенні обмежуються розглядом найбільш корельованих лінійних комбінацій канонічних змінних із кожної множини:

$$d_{k1} = a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_mx_m, \quad (1)$$

$$d_{k2} = b_1y_1 + b_2y_2 + \dots + b_ny_n, \quad (2)$$

$$n \leq m,$$

де d_{k1} і d_{k2} – k -та пара канонічних змінних;
 x_i – i -ий показник першої множини;
 x_j – j -ий показник другої множини;
 a_i, b_j ($i = 1, \dots, m; j = 1, \dots, n$) – вагові коефіцієнти.

Канонічні величини d_{k1} і d_{k2} мають максимально корелювати між собою, тобто має бути стохастичний зв'язок.

У процесі дослідження спочатку було висунуто припущення, що між показниками, які відображають соціальні й економічні аспекти сталого людського розвитку, існує тісний причинно-наслідковий зв'язок. При цьому соціальні умови життєдіяльності населення запропоновано відображати відповідними сукупностями показників у сферах охорони здоров'я (y_1 – y_6), освіти (z_1 – z_6), соціального захисту і соціального забезпечення (v_1 – v_6). До показників, що відображають економічні умови життєдіяльності населення, окрім інших, віднесено видатки бюджету на розвиток людського потенціалу (x_1 – x_9). У процесі вибору показників для дослідження враховувалася наявність певних логічних зв'язків.

На першому етапі перевірки істинності висунутого припущення з'ясовано наявність зв'язку між показниками, що відображають економічні умови життєдіяльності населення, та показниками, які характеризують сферу охорони здоров'я. У результаті отримано канонічні вагові коефіцієнти для першої та другої сукупностей показників відповідно:

$$d_{11}^{(1)} = -0,07x_1 + 1,19x_2 - 1,42x_3 - 0,23x_4 + 0,85x_5 + 0,33x_6, \quad (3)$$

$$d_{12}^{(1)} = 1,2y_1 + 0,42y_2 - 0,16y_3 + 0,34y_4 - 0,36y_5 - 0,15y_6. \quad (4)$$

Встановлено, що дані, котрі відображають економічні умови життєдіяльності населення, пояснюють 82% варіації показників, що характеризують сферу охорони здоров'я. Відповідно останні пояснюють 36% варіації показників першої сукупності.

На другому етапі дослідження доведено наявність зв'язку між сукупністю даних, що відображають економічні умови життєдіяльності населення, та показниками, які характеризують стан освітньої сфери. У результаті отримано канонічні вагові коефіцієнти для першої і другої сукупностей показників відповідно:

$$d_{11}^{(2)} = 1,21x_2 - 0,14x_3 + 0,81x_4 - 0,14x_5 - 1,37x_6 + 0,37x_7, \quad (5)$$

$$d_{12}^{(2)} = 0,14z_1 + 0,04z_2 - 0,17z_3 + 1,4z_4 + 0,2z_5 - 0,5z_6. \quad (6)$$

Визначено, що дані, котрі відображають економічні умови життєдіяльності населення, пояснюють 91% варіації показників, що характеризують сферу освіти. Відповідно останні пояснюють 52% варіації показників першої сукупності.

На третьому етапі перевірки висунутого припущення з'ясовано наявність зв'язку між даними, що відображають економічні умови життєдіяльності населення, та показниками, які характеризують стан сфери соціального захисту і соціального забезпечення. У результаті отримано канонічні вагові коефіцієнти для першої та другої сукупностей показників відповідно:

$$d_{11}^{(3)} = -2,6x_2 + 2,89x_3 + 0,62x_4 - 1,39x_5 - 2,32x_6 - 0,41x_8, \quad (7)$$

$$d_{12}^{(3)} = 0,59v_1 - 0,04v_2 + 0,48v_3 + 0,22v_4 - 0,03v_5 + 0,6v_6. \quad (8)$$

Встановлено, що дані, котрі відображають економічні умови життєдіяльності населення, пояснюють 37% варіації показників, що характеризують сферу соціального захисту і соціального забезпечення. Відповідно останні пояснюють 45% варіації показників першої сукупності.

На наступній стадії дослідження було доведено істинність припущення, що показники, котрі відображають соціальні й економічні умови сталого людського розвитку, взаємопов'язані з показниками стану навколишнього природного середовища (w_1-w_6). У результаті отримано канонічні вагові коефіцієнти для першої та другої сукупностей показників відповідно:

$$d_{11}^{(4)} = -0,1x_2 - 0,34x_9 + 0,57y_2 - 0,11y_3 + 0,19z_5 + 0,86z_6, \quad (9)$$

$$d_{12}^{(4)} = -0,24w_1 + 0,21w_2 + 0,04w_3 - 0,97w_4 + 0,23w_5 + 0,08w_6. \quad (10)$$

Встановлено, що показники, котрі характеризують соціальні й економічні умови життєдіяльності населення, пояснюють 56% варіації показників, що вказують на стан навколишнього природного середовища. Відповідно останні пояснюють 48% варіації показників першої сукупності.

Результати проведеного канонічного кореляційного аналізу дали змогу з'ясувати роль видатків бюджету у системі показників сталого людського розвитку та можуть бути використані у процесі розробки відповідних заходів в Україні.

У четвертому розділі «Вплив державних соціальних фондів України на відтворення та розвиток людського потенціалу» досліджено інституційні засади, сутнісно-генезисну природу, практику і проблематику функціонування державних соціальних фондів в Україні у контексті їхнього впливу на відтворення та розвиток людського потенціалу.

З'ясовано, що як інститут сталого людського розвитку соціальне страхування забезпечує відтворення людського потенціалу шляхом регулювання фінансових відносин між державою, працедавцями, працівниками, спеціальними установами та громадськими формуваннями у вигляді гарантованої державою соціальної підтримки населення при настанні відповідних ризиків. Визначено функції соціального страхування як інституту

сталого людського розвитку: підтримки (матеріального рівня застрахованої особи, якщо традиційного джерела недостатньо); збалансування (відшкодування збитків від втрати працездатності та здоров'я, витрат, пов'язаних із лікуванням і реабілітацією); відтворювальну (повернення витрат застрахованій особі, а в окремих випадках – членам її сім'ї, необхідних для фізичного та духовного відтворення).

Визначено головні чинники, що впливають на діяльність Пенсійного фонду України: 1) зменшення чисельності населення, яке працює, на фоні збільшення кількості осіб-отримувачів пенсії, що призводить до розбалансування бюджету фонду (рис. 4); 2) зростання частки осіб віком 60 років і старших у віковій структурі населення; 3) рівень оплати праці як важливе підґрунтя формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду України та пенсійних виплат; 4) низький рівень доходів більшості осіб пенсійного віку; 5) диференціація розміру пенсійних виплат (законодавче встановлення пільг і привілеїв одній категорії застрахованих осіб за рахунок інших призводить до повної чи часткової тінізації заробітної плати, що негативно впливає на фінансову стабільність Пенсійного фонду).

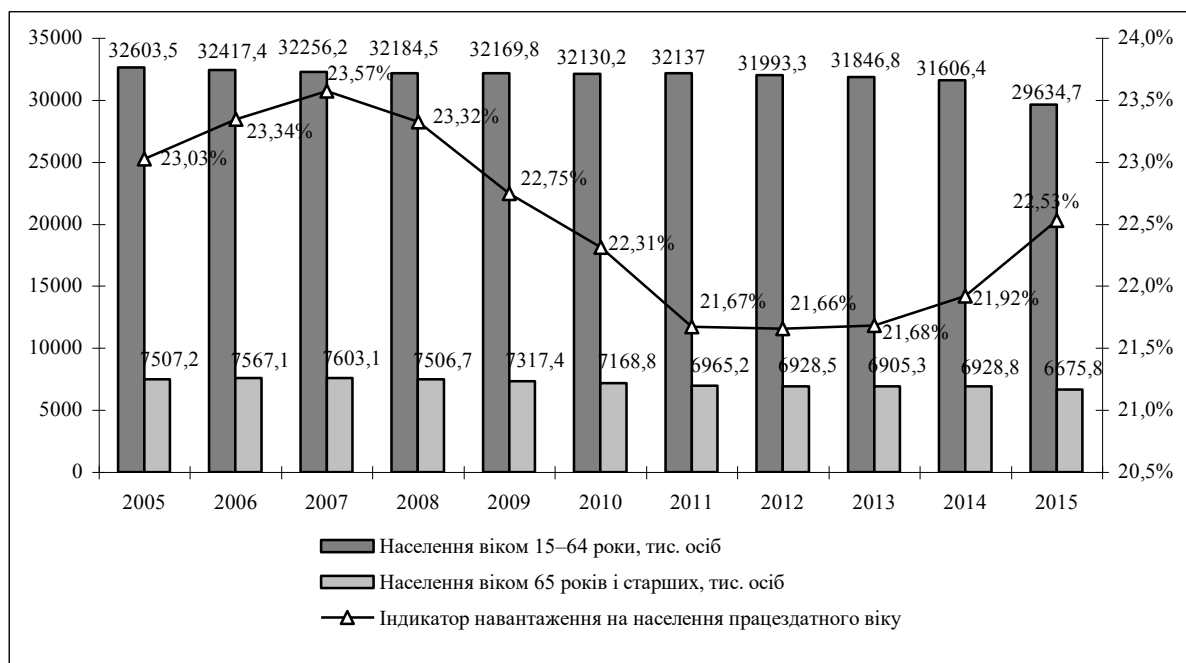

Рис. 4. Динаміка чисельності населення віком 15–64 роки, населення віком 65 років і старших та індикатора навантаження на населення працездатного віку у 2005–2015 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними Державної служби статистики України.

З метою вдосконалення діяльності Фонду соціального страхування України запропоновано впровадити систему електронних медичних карт, що дасть змогу максимально чітко зафіксувати момент тимчасової втрати працездатності, підвищити оперативність і достовірність медичної інформації, забезпечити доступність до останньої одночасно кільком лікарям, а в

результаті – сприятиме підвищенню якості надання медичних послуг громадянам. Дані системи електронних медичних карт можна буде використовувати як статистичну інформацію з метою планування бюджету Фонду соціального страхування України. Застосування електронних медичних карт має й екологічний аспект, оскільки суттєво зменшується кількість обігових паперових документів у медичній сфері, що сприяє заощадженню лісових ресурсів.

З'ясовано, що важливою умовою забезпечення зайнятості населення є формування системи соціального партнерства за участю: профспілок та організацій, що опікуються проблемами найманих працівників; працедавців, у тому числі керівництва державних підприємств і підприємців; органів місцевого самоврядування, котрі розробляють та реалізують політику зайнятості на відповідній території. Виділено три групи чинників формування безробіття: соціальні, економічні й екологічні (рис. 5).

Рис. 5. Основні чинники формування безробіття

Запропоновано шляхи оптимізації витрат Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття: стимулювання зменшення чисельності безробітних, які претендують на отримання матеріальної допомоги; проведення заходів, спрямованих на реалізацію активної політики зайнятості населення. Акцентовано на доцільності збільшення обсягів державного фінансування програм професійного навчання. При цьому важливим є врахування потреб ринку праці й індивідуальних особливостей людини.

Аргументовано, що основна частина коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття має спрямовуватися на створення умов працездатним громадянам для пошуку роботи, відповідної їхнім здібностям і можливостям. Ефективними визначено заходи, спрямовані на стимулювання економічної

активності молоді шляхом законодавчого закріплення можливості погодинної праці для студентів денної форми навчання, створення єдиної системи працевлаштування підлітків і молоді у позанавчальний час, стимулювання підприємств за надання першого робочого місця, заохочення самозайнятості та розвитку малого бізнесу, рекламування освітніх програм і консультування молоді щодо відкриття власного бізнесу.

У п'ятому розділі **«Стратегічні орієнтири модернізації державних фінансів України у досягненні цілей сталого людського розвитку»** обґрунтовано необхідність бюджетної децентралізації як платформи консолідації державних фінансів в умовах реалізації пріоритетних суспільних реформ, розроблено науково-методичні підходи до вдосконалення інструментарію планування та прогнозування видатків бюджету на розвиток людського потенціалу, окреслено вектори реформування фінансового забезпечення державних соціальних фондів у контексті сталого людського розвитку.

Наголошено, що задоволення суспільних потреб населення, яке проживає на певній території, безпосередньо залежить від доходів місцевих бюджетів, у структурі яких майже 60% (2015 р.) займають трансферти. Найбільший обсяг трансфертів спрямовується на соціальний захист населення, охорону здоров'я та освіту. Значний обсяг трансфертів (понад 60% у структурі доходів місцевих бюджетів) у 2015 р. отримало 17 регіонів України; частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів семи регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Київська, Одеська, Полтавська, Харківська області) коливалася від 49,9% до 58,0%; частка трансфертів у доходах бюджету м. Києва складала 29,9%. Водночас у 2015 р. податкові надходження складали лише 33,4% доходів місцевих бюджетів, що свідчить про необхідність розробки і впровадження механізмів удосконалення системи фінансового забезпечення самодостатності та розвитку територіальних громад. Потрібно активізувати співпрацю між місцевими громадами, органами місцевого самоврядування і суб'єктами господарювання на відповідних територіях.

У дисертаційній роботі аргументовано, що проведення бюджетної децентралізації тісно корелює з економічними можливостями регіонів. Для з'ясування впливу показників економічного розвитку регіонів на доходи місцевих бюджетів використано методи факторного аналізу, регресійного аналізу, кластерного аналізу, головних компонент із застосуванням програмного пакета «STATISTICA 10».

У процесі дослідження виділено дві головні компоненти та наведено матрицю факторного навантаження, що характеризує істотність впливу кожної з них. Аналіз факторного навантаження показав, що перша компонента тісно пов'язана з такими показниками, як: кількість діючих підприємств; кількість зайнятих працівників на підприємствах; витрати на оплату праці на підприємствах; капітальні інвестиції; прямі іноземні інвестиції; обсяг експорту товарів; обсяг імпорту товарів; обсяг обороту роздрібною торгівлі й обсяг виконаних будівельних робіт. Друга компонента має тісний зв'язок із

показниками обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу, прийняття в експлуатацію житла й обсягу продукції, робіт та послуг лісового господарства. Зроблено висновок, що на обсяги надходжень до місцевих бюджетів впливають обидві головні компоненти. При цьому показники, що входять до першої компоненти, більшою мірою (75%) впливають на обсяг доходів місцевих бюджетів, а показники другої компоненти мають незначний (13%) вплив на нього.

Враховуючи вищевикладене, з метою кількісного визначення ступеня впливу економічних чинників на обсяг доходів місцевих бюджетів проведено регресійний аналіз. Для побудови регресійної моделі обрано по одному чиннику із кожної компоненти, які впливають на формування фінансового потенціалу регіону. У результаті проведених розрахунків одержано таку модель:

$$y = -780,571 + 0,183x_1 + 0,017x_5, \quad (11)$$

де y – обсяг доходів місцевого бюджету;

x_1 – кількість діючих підприємств у регіоні;

x_5 – обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу підприємствами регіону.

Значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,993$) та F-критерію ($F(2,22) = 1678,3$) підтверджують адекватність регресійної моделі. Отримані у результаті регресійного моделювання додатні коефіцієнти свідчать про те, що зростання величини конкретного показника збільшує залежну змінну. Оскільки бюджетна децентралізація передбачає впровадження нових інструментів впливу місцевих громад та органів місцевого самоврядування на економічне зростання відповідної території, то обґрунтовано необхідність стимулювання підприємницької активності, збільшення кількості підприємств і сприяння безперервному потоку товарів (робіт, послуг) від виробника до споживача. Для виявлення асиметрій регіонального розвитку щодо фінансового потенціалу проведено кластерний аналіз за головними компонентами, який дав змогу виділити п'ять однорідних груп регіонів за показниками економічного розвитку.

У дисертаційній роботі обґрунтовано, що результативність соціальних видатків бюджету, спрямованих на розвиток людського потенціалу, показує, як саме їхній розподіл наближає бажаний соціальний ефект. Запропоновано визначати якість життя населення за критеріальними ознаками: розмір і структура домогосподарств; структура витрат домогосподарств; стан ринку праці; стан та якість житлового фонду; динаміка споживчих цін у соціальній сфері. Для з'ясування соціального ефекту побудовано кібернетичну модель типу «вхід-вихід», яка характеризує функціонування державних фінансів у координатах сталого людського розвитку (рис. 6).

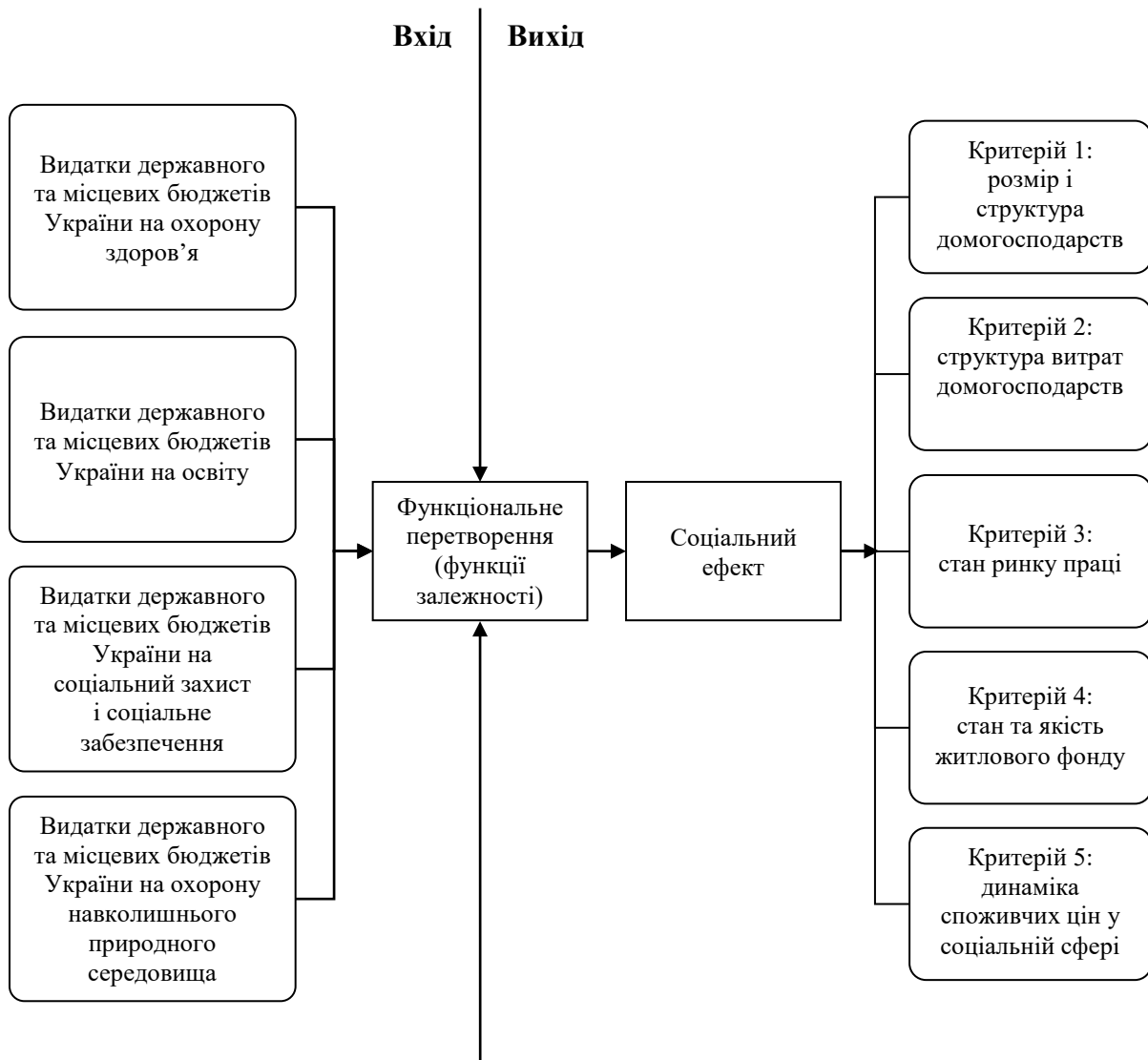

Рис. 6. Кібернетична модель типу «вхід-вихід» для оцінювання впливу соціальних видатків бюджету на якість життя населення

На «вході» системи знаходяться пріоритети бюджетної політики держави у сфері розвитку людського потенціалу та ресурси для її здійснення, а на «виході» – реальні соціальні ефекти як наслідок реалізованих рішень і досягнення цілей покращення якості життя людей. Такий підхід дає змогу імітувати сценарії впливу соціальних видатків на результати якості життя населення за визначеними критеріями. У підсумку зроблено висновок, що оптимальною граничною нормою щорічних темпів зростання соціальних видатків державного та місцевих бюджетів України на п'ятирічну перспективу є їхнє щорічне зростання на 10%. Встановлено недопустимість щорічного зменшення обсягів фінансування більше, ніж на 10% від обсягів фінансування попередніх років.

У роботі запропоновано систему стратегічних орієнтирів реформування фінансового забезпечення діяльності державних соціальних фондів, що охоплює цілі, імперативи та завдання (рис. 7).

Рис. 7. Система стратегічних орієнтирів реформування фінансового забезпечення державних соціально-страхових фондів

Наведена система орієнтирів дає змогу ґрунтовно та системно вдосконалювати функціонування усіх видів загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні як інструмента впливу на умови відтворення і розвитку людського потенціалу.

ВИСНОВКИ

У дисертації подано теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми, пов'язаної з розробкою теоретико-методологічних положень і науково-методичних підходів щодо функціонування державних фінансів в умовах сталого людського розвитку. Результати дослідження дали змогу сформулювати низку концептуально-теоретичних, методологічних та науково-практичних висновків, спрямованих на вирішення поставлених завдань відповідно до окресленої мети.

1. Відповідальність за забезпечення належних умов для сталого людського розвитку значною мірою покладається на державу. На сучасному етапі розвитку країни ця діяльність здійснюється у складній політичній та соціально-економічній ситуації. У центрі уваги суспільства перебуває бюджетна політика, що базується на визначених стратегічних цілях та враховує різні чинники зовнішнього і внутрішнього характеру. Однак сучасна бюджетна практика в Україні не повністю відповідає суспільним вимогам. Потребує модернізації механізм функціонування державних соціально-страхових фондів, за допомогою якого держава пом'якшує соціальні ризики, що зазнає людина протягом життя. У цьому контексті дослідження взаємозв'язку державних фінансів і сталого людського розвитку дає змогу вирішити низку завдань, пов'язаних із розробкою заходів щодо підвищення ролі державних фінансів у соціальному, економічному й екологічному розвитку суспільства.

2. Глобальні зміни у світовому господарстві призвели до трансформації взаємозв'язків людини і суспільства. Відбулися суттєві зрушення у структурі сучасної світової економіки, в результаті чого фінансовий вектор став базовим імперативом цивілізаційного розвитку. Змістилися акценти щодо ролі держави у розвитку людського потенціалу як основного багатства країни. У дисертації доведено існування причинно-наслідкового зв'язку між розвитком людського потенціалу та соціально-економічним поступом держави. Виявлено пріоритетні екзогенні й ендегенні чинники розвитку людського потенціалу. Акцентовано увагу на таких соціально-економічних складових людського розвитку, як: доступ до послуг охорони здоров'я; доступ до освітніх послуг; забезпечення соціальних гарантій населення; розширення можливостей для самореалізації людини; стимулювання демографічних процесів; зменшення диференціації рівня життя населення; зростання державних інвестицій у розвиток соціальної інфраструктури; підвищення культури соціальної відповідальності бізнесу. Підкреслено, що роль фінансової системи у соціальній державі полягає в забезпеченні добробуту усім членам суспільства, прагненні до зменшення нерівності в доступі до матеріальних та інтелектуальних ресурсів, зменшенні диференціації доходів населення.

3. Наголошено, що державні фінанси здійснюють як непрямий (відтворення населення, тривалість життя, збільшення економічно активного населення, підвищення рівня та якості життя), так і безпосередній (фінансування охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення, охорони довкілля) вплив на сталий людський розвиток.

Запропоновано соціоцентричну структуру державних фінансів, яка охоплює бюджет держави, державні соціально-страхові фонди, фінанси державних і комунальних банків, фінанси державних і комунальних підприємств. Така структура державних фінансів враховує соціокультурну сутність людини, яка формується в результаті соціально-практичної діяльності та у процесі адаптації до певного соціального середовища, а також відображає складові фінансового забезпечення сталого людського розвитку і спрямована на взаємодію держави та населення, що сприяє підвищенню рівня і якості життя в країні.

4. Ефективність інвестицій у розвиток людського потенціалу безпосередньо залежить від фінансових можливостей держави. Фінансовими домінантами сталого людського розвитку є заходи щодо вдосконалення фінансового забезпечення соціального захисту і соціального забезпечення населення, охорони здоров'я, освіти, охорони навколишнього природного середовища та стимулювання економічного зростання. У цьому контексті сталий людський розвиток запропоновано визначати як процес забезпечення людей рівними фінансовими можливостями щодо зміцнення свого здоров'я, оволодіння певними знаннями і вдосконалення професійних якостей, екологічних умов життя; справедливого розподілу ресурсів та надання допомоги незахищеним верствам населення; формування соціальної відповідальності перед майбутніми поколіннями за допомогою фінансового потенціалу держави.

5. На вирішення завдань щодо формування умов сталого людського розвитку безпосередньо впливає фінансовий потенціал держави. У дисертації сформульовано авторське розуміння фінансового потенціалу держави, що охоплює формування, розподіл і використання наявних та потенційних фінансових ресурсів на рівнях держави, регіонів, суб'єктів господарювання і домогосподарств; враховує вплив людського чинника та наголошує на стимулюючому значенні фінансового потенціалу держави у процесі досягнення цілей сталого людського розвитку.

6. Цілісне пізнання державних фінансів відбувається за допомогою принципів, законів і категорій діалектики. У роботі з'ясовано, що категорія сутності є внутрішньою складовою державних фінансів, в основі якої знаходиться сукупність необхідних взаємозв'язків, а явище є зовнішнім виявом сутності державних фінансів через їхні конкретні особливості та ознаки; зміст державних фінансів є визначальним стосовно їхньої форми, тобто зміна форми державних фінансів – це відображення зміни їхнього змісту. Обґрунтовано, що в умовах формування засад сталого людського розвитку важливими є такі функції державних фінансів: відтворювальна, антикризова, акумуляційна, консолідації, збалансування.

7. Узагальнення та систематизація накопичених світовою фінансовою думкою знань щодо оптимального виробництва суспільних благ дає змогу виділити особливості державних фінансів як інструмента впливу на сталий людський розвиток (вплив на виконання державою соціальної, економічної, екологічної функцій; суб'єктом впливу державних фінансів є держава;

державний фінансовий вплив має забезпечувати баланс інтересів держави та населення; вплив державних фінансів на сталий людський розвиток здійснюється відповідно до чинного законодавства через відповідні організаційні форми (державний і місцеві бюджети; державні соціально-страхові фонди; державні та комунальні банки; державні й комунальні підприємства)). Акцентовано, що виробництво локальних суспільних благ доцільно забезпечувати на місцевому рівні, оскільки це зумовлено суттєвими відмінностями в уподобаннях населення, яке проживає на різних територіях держави, та відсутністю додаткових витрат, пов'язаних із передачею виробництва відповідного блага на нижчий рівень.

8. Концепція сталого людського розвитку відкриває перспективи переходу до нової системи суспільних цінностей, в якій життя та здоров'я людини в гармонії з довкіллям є абсолютним пріоритетом. Безпосереднє регулювання основних параметрів економічного, соціального й екологічного розвитку в цьому напрямі повинна здійснювати держава за допомогою ефективної фінансової та бюджетної політики. Удосконалення науково-методичних підходів до дослідження сутності бюджетної політики держави дає змогу виокремити інституційний, функціональний та нормативно-правовий підходи, а в їхньому контексті конкретизувати систему принципів формування дієвої бюджетної політики держави, до якої доцільно включати принципи наступності, об'єктивності, узгодженості, обов'язковості та прозорості. Сформульовані в роботі концептуальні підходи до вдосконалення структури Основних напрямів бюджетної політики дають змогу окреслити пріоритетні сфери витрачання бюджетних коштів відповідно до цілей сталого людського розвитку.

9. Державні видатки є ефективним інструментом впливу на всі процеси сталого людського розвитку. У роботі висвітлено взаємозв'язок між соціальною політикою, соціальною сферою, соціальною інфраструктурою й соціальними видатками бюджету держави. Обґрунтовано роль кожного рівня цієї ієрархії у суспільному розвитку. З'ясовано, що функціями соціальних видатків є: обслуговуюча, забезпечувальна, відтворювальна, узгоджувальна. Встановлено, що здійснення соціальних видатків бюджету відбувається на основі принципів законності, соціальної корисності, державного протекціонізму, цільового спрямування, всеохопного характеру та комплексного споживчого ефекту, що сприяє конкретизації їх ролі у досягненні цілей сталого людського розвитку. З метою аналізу ролі державних фінансів у розвитку людського потенціалу проведено оцінювання структурних змін видатків зведеного бюджету, спрямованих на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист і соціальне забезпечення, охорону навколишнього природного середовища, за допомогою показника соціально-економічної статистики – індексу Рябцева.

10. У дисертації підтверджено, що у сучасних умовах в Україні відбувається перманентне зростання обсягів бюджетних видатків на охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та соціальне забезпечення. Водночас це не призвело до покращення якості суспільних послуг, що надаються населенню.

У результаті узагальнення й систематизації проблем, пов'язаних з державним фінансуванням у зазначених сферах, наголошено, що:

– сьогодні в системі охорони здоров'я України не вдається домогтися оптимального співвідношення «витрати-результат». Перманентне зростання видатків бюджету на цю галузь, що спостерігалось в останні роки, не покращило результату. Дослідження існуючих проблем у сфері здійснення видатків бюджету на охорону здоров'я в Україні дало змогу обґрунтувати основні принципи її державної фінансової підтримки: забезпечення оптимального обсягу фінансових ресурсів; чітке розмежування джерел фінансування кожного виду медичної діяльності; відповідальність органів державної влади та місцевого самоврядування за своєчасне й ефективне фінансування закладів охорони здоров'я; забезпечення громадського контролю за використанням бюджетних коштів у системі охорони здоров'я на загальнонаціональному й місцевому рівнях; сприяння фінансовій зацікавленості суб'єктів господарювання приватної форми власності у розвитку охорони здоров'я;

– суттєве зростання видатків бюджету на освіту, зумовлене інфляційними процесами, не привело до задоволення потреб освітніх закладів (установ, підприємств, організацій) у фінансових ресурсах. Державне фінансування освіти в Україні є процесом забезпечення бюджетними коштами витрат на здійснення освітніми закладами (установами, підприємствами, організаціями) діяльності згідно з принципами плановості, цільового спрямування, безповоротності та доцільності на засадах сталого людського розвитку. Запропоновано класифікувати видатки бюджету на освіту відповідно до їхнього впливу на процес розширеного відтворення; за економічним змістом; за функціональним призначенням; за відомчою ознакою і за рівнем бюджетної системи. Це дає змогу визначити їхню суспільну роль у забезпеченні цілей сталого людського розвитку;

– вітчизняна система соціального захисту та соціального забезпечення досі не стала ефективним механізмом попередження і подолання соціальних загроз. Високий рівень бідності свідчить про недостатню ефективність підтримки соціально незахищених категорій населення та про неефективне використання бюджетних коштів. Важливою особливістю в Україні є суттєва диференціація доходів населення, що створює соціальні перешкоди для розвитку людського потенціалу. Аргументовано необхідність проведення критичної оцінки перманентного збільшення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення у контексті змін якості життя населення. Встановлено, що суттєвою причиною неефективного використання коштів бюджету є недостатня розробленість принципу субсидіарності як базової компоненти підвищення якості надання суспільних послуг населенню. Подальше збільшення видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення може призвести до поширення утриманських настроїв серед окремих категорій населення та до втрати мотивації для підвищення якості свого життя.

11. Держава несе основну відповідальність за збереження навколишнього середовища, його охорону, раціональне і науково обґрунтоване

природокористування. Незважаючи на це, частка видатків на охорону навколишнього природного середовища у загальних видатках Зведеного бюджету України є незначною. У результаті порівняння показників видатків бюджету на охорону навколишнього природного середовища та надходжень від екологічного податку з'ясовано, що потенціал державних фінансів дає змогу збільшити видатки на природоохоронні цілі. Обґрунтовано основні функції екологізації економіки: ціннісну, коеволюційну, ресурсозберігальну, обмежувальну, стимулювальну і зрівноважувальну.

12. Забезпечення сталого людського розвитку є надзвичайно складним завданням, оскільки залежить від багатьох чинників, у тому числі латентних, що відображають різноманітні аспекти життєдіяльності населення. Важлива роль у цьому процесі відводиться видаткам бюджету, що спрямовуються на розвиток людського потенціалу. Для досягнення максимального рівня реалістичності та обґрунтованості дослідження у роботі проаналізовано також показники, які відображають соціальні, економічні та екологічні умови життя людей. Емпірично встановлено наявність зв'язків між сформованою сукупністю показників, що відображають економічні умови життєдіяльності населення, і показниками, які характеризують стан сфер охорони здоров'я, освіти, соціального захисту та соціального забезпечення. Доведено наявність зв'язків між показниками, котрі відображають соціальні й економічні умови сталого людського розвитку, та показниками стану навколишнього природного середовища. На цій основі визначено місце видатків бюджету в системі показників сталого людського розвитку, що дасть змогу здійснювати розробку ефективних заходів щодо його забезпечення в Україні.

13. Соціальне страхування є інститутом сталого людського розвитку з функціями підтримки, збалансування і відтворення. Запропоновано вдосконалити механізм фінансового забезпечення державних соціальних фондів згідно з визначеними стратегічними орієнтирами, що дає комплексне уявлення про напрями модернізації системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Наголошено, що безпосередній вплив на обсяг надходжень до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування має розмір єдиного соціального внеску. З'ясовано, що головним чинником, який негативно впливає на розмір сплати єдиного соціального внеску, є значний рівень тінізації заробітної плати та зростання чисельності громадян, зайнятих у неформальному секторі економіки. У цьому контексті наголошено на необхідності підвищення розміру заробітної плати в Україні, яка, з одного боку, є основним джерелом доходу працівника, сприяє розширенню його можливостей і покращенню якості життя, а з іншого – мотиваційним механізмом підвищення економічної ефективності виробництва, збільшення доходів бюджету та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Констатовано, що у сучасних вітчизняних реаліях необхідно сформувати систему стимулювання переходу працівників із тіньового сектору економіки в офіційний, важливою складовою якої є оновлений і покращений інститут соціального страхування.

14. Обґрунтовано, що консолідації державних фінансів і підвищенню рівня та якості життя населення сприяє бюджетна децентралізація. Встановлено, що для забезпечення сталого людського розвитку взаємодія органів влади різного рівня має відповідати таким умовам: чітке розмежування повноважень між рівнями державної влади; достатня автономія органів місцевого самоврядування щодо проведення бюджетної політики в межах своїх повноважень і території; органи місцевого самоврядування перебувають в умовах бюджетних обмежень. Наголошено та емпірично доведено, що процес бюджетної децентралізації тісно корелює з економічними можливостями регіонів.

15. Забезпечення сталого людського розвитку вимагає застосування інструментарію планування і прогнозування видатків бюджету, які мають першочергове суспільне значення. При прийнятті рішення про бюджетні пріоритети необхідна розробка комплексу прогнозів, які описують різні варіанти впливу соціальних видатків на результати якості життя населення. Побудована з цією метою кібернетична модель типу «вхід-вихід» враховує пріоритети бюджетної політики держави у сфері розвитку людського потенціалу та показники якості життя населення, згруповані за запропонованими ознаками для вимірювання соціального ефекту. Це дає змогу визначити напрями вдосконалення процесу управління соціальними видатками бюджету, що спрямовуються на розвиток людського потенціалу.

16. Визначені у роботі концептуальні напрями модернізації державних фінансів, до яких віднесено трансформацію фінансування соціальної сфери, стимулювання екологізації економіки та вдосконалення фінансування заходів з охорони навколишнього природного середовища, узгодження інтересів кожної людини, соціально-страхових фондів і держави у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, спрямовані на забезпечення сталого людського розвитку. Їх реалізація сприятиме посиленню впливу державних фінансів на забезпечення соціального, екологічного й економічного розвитку, підвищення рівня та якості життя населення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні доміанти та діалектична єдність : моногр. / Оксана Тулай. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 416 с. (24,2 д. а.). (Рецензія: Баранник Л. Б. Взаємодія та взаємовплив державних фінансів і сталого людського розвитку / Л. Б. Баранник // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 9-2. – С. 132–133).

2. Тулай О. І. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та напрямки їхнього вирішення / О. І. Тулай // Наука молода : зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту / головн. ред. Б. П. Адамик. – 2007. – Вип. 8. – С. 109–114 (0,7 д. а.).

3. Тулай О. І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику / О. І. Тулай // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 121. – С. 93–97 (0,6 д. а.).

4. Тулай О. І. Організаційно-правові засади функціонування місцевих фінансів України / О. І. Тулай // Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій : кол. моногр. / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 19–35 (1,0 д. а.).

5. Тулай О. І. Планування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах дефіциту фінансових ресурсів / О. І. Тулай // Світ фінансів. – 2009. – Вип. 4 (21). – С. 89–98 (0,8 д. а.).

6. Тулай О. І. Медичне страхування в системі фінансування охорони здоров'я / О. І. Тулай // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – Вип. 1. – С. 136–147 (1,0 д. а.).

7. Тулай О. І. Соціально-економічна роль фінансового забезпечення охорони репродуктивного здоров'я у процесі подолання бідності / О. І. Тулай // Фінансові важелі подолання бідності в Україні : кол. моногр. / за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 148–162 (1,0 д. а.).

8. Тулай О. І. Тенденції формування доходів місцевих бюджетів / О. І. Тулай, М. М. Тріпак // Світ фінансів. – 2011. – Вип. 4. – С. 91–100 (0,7 д. а.). (Особистий внесок автора: окреслено шляхи вдосконалення процесу формування місцевих бюджетів (0,4 д. а.)).

9. Тулай О. І. Трансформація казначейської системи виконання бюджетів за доходами / О. І. Тулай // Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень : кол. моногр. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. – К. : Кондор, 2012. – С. 214–217 (0,3 д. а.).

10. Тулай О. І. Удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування Пенсійного фонду України / О. І. Тулай, О. Я. Кобильник // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 3. – С. 71–79 (1,0 д. а.). (Особистий внесок автора: окреслено напрями удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування Пенсійного фонду України (0,5 д. а.)).

11. Тулай О. І. Підвищення фіскальної ролі податкових надходжень у формуванні місцевих бюджетів / О. І. Тулай, А. П. Марчук // Світ фінансів. – 2013. – Вип. 3. – С. 107–117 (0,9 д. а.). (Особистий внесок автора: обґрунтовано пропозиції щодо підвищення фіскальної ролі місцевих податків і зборів (0,45 д. а.)).

12. Тулай О. І. Державне пенсійне страхування як складова забезпеченості населення соціальними благами / О. І. Тулай // Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : кол. моногр. / за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – С. 95–102 (0,4 д. а.).

13. Тулай О. І. Доходи місцевих бюджетів України та міжнародно-правові стандарти: проблеми імплементації / О. І. Тулай, А. П. Марчук // Підприємництво, господарство і право. – 2013. – № 4 (208). – С. 94–97 (0,5 д. а.). (Особистий внесок автора: проаналізовано тенденції формування доходів місцевих бюджетів та їх відповідність європейським стандартам (0,25 д. а.)).

14. Тулай О. І. Інвестування розвитку людського потенціалу як передумова формування ефективної фінансової політики держави / О. І. Тулай // Фінансова

політика інвестиційно-інноваційного розвитку України : кол. моногр. / за ред. В. Г. Дем'янишина. – Тернопіль : ТНЕУ, 2014. – С. 245–252 (0,5 д. а.).

15. Тулай О. І. Ефективність державної бюджетної політики у контексті пріоритетів сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 448–455 (0,73 д. а.).

16. Тулай О. І. Імперативи формування місцевих бюджетів / О. І. Тулай, А. П. Марчук // Фінансова система регіонів: проблеми та перспективи : кол. моногр. / за ред. А. Б. Кондрашихіна, В. К. Присяжнюка. – Київ : АМУ, 2014. – С. 233–251 (1,5 д. а.). (Особистий внесок автора: проаналізовано чинники, які впливають на формування фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування (0,75 д. а.)).

17. Тулай О. І. Державні фінанси та людський розвиток: діалектика взаємозв'язку / О. П. Кириленко, О. І. Тулай // Фінанси України. – 2014. – № 10. – С. 42–54 (1,0 д. а.). (Особистий внесок автора: виокремлено аспекти взаємодії державних фінансів і людського розвитку, окреслено стратегічні орієнтири їх функціонування відповідно до концептуальних засад такого розвитку (0,5 д. а.)).

18. Тулай О. І. Особенности сметного финансирования бюджетных учреждений в Украине / О. И. Тулай // Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях (Россия). – 2014. – № 11 (347). – С. 39–45 (0,7 д. а.).

19. Тулай О. І. Государственное финансирование социальной защиты населения Украины как важный фактор развития человеческого потенциала / О. И. Тулай // Новая экономика (Беларусь). – 2014. – Спецвып. (октябрь). – С. 303–309 (0,7 д. а.).

20. Тулай О. І. Сталий людський розвиток: генезис та сучасне бачення в контексті фінансової науки / О. І. Тулай, І. М. Гумовська // Журнал європейської економіки. – 2015. – Т. 14, № 2. – С. 149–165 (1,0 д. а.). (Особистий внесок автора: розкрито теоретико-концептуальні засади сталого людського розвитку як нової суспільної парадигми та запропоновано розширене трактування дефініції «сталий людський розвиток» із врахуванням фінансового потенціалу держави (0,5 д. а.)).

21. Тулай О. І. Теоретико-методологічне обґрунтування соціальних видатків бюджету як імперативу сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2015. – Вип. 2. – С. 58–72 (1,1 д. а.).

22. Тулай О. І. Державне фінансування освіти: роль та значення в умовах формування засад сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Академічний огляд. – 2015. – № 2 (43). – С. 13–23 (0,95 д. а.).

23. Тулай О. І. Фінансовий потенціал держави у стимулюванні сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 79–86 (0,6 д. а.).

24. Тулай О. І. Соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку / О. П. Кириленко, О. І. Тулай // Актуальні проблеми розвитку

економіки регіону. – 2015. – Вип. 11, т. 2. – С. 10–17 (0,6 д. а.). (Особистий внесок автора: сформовано теоретико-методологічний підхід до визначення сутності та функцій соціального страхування як інституту сталого людського розвитку (0,3 д. а.)).

25. Тулай О. И. Бюджетное обеспечение устойчивого человеческого развития в Украине / О. И. Тулай // Устойчиво развитие (Болгария). – 2015. – № 1 (22). – С. 41–45 (0,5 д. а.).

26. Тулай О. І. Державні фінанси та охорона здоров'я: погляд крізь призму сучасних викликів / О. І. Тулай // Перші наукові читання пам'яті С. І. Юрія : зб. наук. праць. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – С. 174–179 (0,25 д. а.).

27. Тулай О. І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України / О. І. Тулай // Проблеми економіки. – 2016. – № 1. – С. 132–139 (0,78 д. а.).

28. Тулай О. І. Державна фінансова підтримка охорони навколишнього природного середовища як необхідна умова сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 1. – С. 200–208 (0,6 д. а.).

29. Тулай О. І. Фінансові засади соціального захисту безробітних / О. І. Тулай // Бізнес Інформ. – 2016. – № 2. – С. 221–226 (0,7 д. а.).

30. Тулай О. І. Проблеми та перспективи державного фінансування системи охорони здоров'я в Україні / О. І. Тулай // Фінанси України. – 2016. – № 4 (245). – С. 84–99 (1,1 д. а.).

31. Тулай О. І. Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності: практика і проблематика / О. І. Тулай // Бізнес Інформ. – 2016. – № 6. – С. 132–138 (0,6 д. а.).

32. Тулай О. І. Суспільна роль соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань / О. І. Тулай // Вісник Одеського національного університету – 2016. – Т. 21, вип. 7-2 (49). – С. 151–155. – (Серія : Економіка) (0,6 д. а.).

Опубліковані праці апробаційного характеру

33. Тулай О. І. Концептуальні засади фінансового менеджменту у закладах охорони здоров'я / О. І. Тулай // Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період : зб. наук. праць IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 19–21 жовт. 2006 р.). – Хмельницький : ХЕУ, 2006. – С. 80–88 (0,5 д. а.).

34. Тулай О. І. Економічне обґрунтування необхідності реорганізації бюджетних установ охорони здоров'я України в контексті Європейської інтеграції / О. І. Тулай // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. (м. Тернопіль, 22–23 лют. 2007 р.). – Ч. 2. – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – С. 291–293 (0,2 д. а.).

35. Тулай О. І. Перспективи розвитку місцевих бюджетів як основи фінансових ресурсів місцевого самоврядування / О. І. Тулай // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : зб. матер.

Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 24–26 жовт. 2007 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2007. – С. 151–154 (0,2 д. а.).

36. Тулай О. І. Планування видатків місцевих бюджетів у контексті реформування фінансової системи України / О. І. Тулай // Розвиток фінансово-кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих вчен. (м. Львів, 25–26 жовт. 2007 р.). – Львів : ЛБС УБС НБУ, 2007. – С. 38–40 (0,1 д. а.).

37. Тулай О. І. Реформування системи доходів місцевих бюджетів у контексті міжнародного досвіду / О. І. Тулай // Финансы, денежное обращение и кредит в повышении благосостояния населения Украины : материалы Всеукр. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 26 окт. 2007 г.). – Симферополь : НАПКС, 2007. – С. 47–49 (0,2 д. а.).

38. Тулай О. І. Державний контроль за цінами та напрями його вдосконалення / О. І. Тулай // Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність і тенденції глобалізації : зб. тез доп. П'ятої ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 21–23 лют. 2008 р.). – Ч. 1. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 328–330 (0,1 д. а.).

39. Тулай О. І. Роль пенсійного забезпечення у соціальному захисті населення / О. І. Тулай // Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період : зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 16 квіт. 2008 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 144–147 (0,2 д. а.).

40. Тулай О. І. Особливості вітчизняної системи пенсійного забезпечення / О. І. Тулай // Финансы, грошовий обіг і кредит у підвищенні добробуту населення України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 16–18 трав. 2008 р.). – Сімферополь – Коктебель : НАПКБ, 2008. – С. 57–58 (0,2 д. а.).

41. Тулай О. І. Організаційно-фінансові аспекти вдосконалення вітчизняної пенсійної системи / О. І. Тулай // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16–17 жовт. 2008 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – С. 106–108 (0,1 д. а.).

42. Тулай О. І. Напрями вдосконалення системи державних соціальних виплат / О. І. Тулай // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи : зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 15 квіт. 2009 р.). – Тернопіль, 2009. – С. 144–148 (0,3 д. а.).

43. Тулай О. І. Стратегічне планування як основа забезпечення ефективності фінансової політики держави / О. І. Тулай // Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 28–29 трав. 2009 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – С. 116–118 (0,1 д. а.).

44. Тулай О. І. Організаційно-контрольна діяльність Пенсійного фонду України щодо забезпечення цільового надходження та використання коштів / О. І. Тулай // Модернізація технологій управління в системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : матер. наук.-практ. семінару

(м. Тернопіль, 18–20 черв. 2009 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2009. – С. 120–123 (0,2 д. а.).

45. Тулай О. І. Вдосконалення фінансового контролю за використанням коштів місцевих бюджетів / О. І. Тулай // Удосконалення функціональної діяльності державної служби як складової інституційного забезпечення структурних трансформацій в суспільстві : матер. наук.-практ. семінару (м. Тернопіль, 18–19 лист. 2010 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – С. 187–190 (0,2 д. а.).

46. Тулай О. І. Роль місцевих бюджетів у задоволенні соціальних потреб / О. І. Тулай // Підготовка фахівців за спеціальністю «Державна служба» в контексті адміністративної реформи : зб. матер. кругл. столу (м. Тернопіль, 20 трав. 2011 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – С. 80–81 (0,1 д. а.).

47. Тулай О. І. Оптимізація взаємодії органів казначейської служби з органами податкової служби у процесі касового виконання дохідної частини державного бюджету / О. І. Тулай // Інституціоналізація структурної політики на регіональному та муніципальному рівнях : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Тернопіль, 27–28 жовт. 2011 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2011. – С. 228–232 (0,2 д. а.).

48. Тулай О. І. Міжбюджетні відносини: особливості розвитку / О. І. Тулай // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ : зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 11 квіт. 2012 р.). – Тернопіль : вид. центр «Вектор», 2012. – Ч. 1. – С. 118–121 (0,1 д. а.).

49. Тулай О. І. Тарифна політика комунальних підприємств / О. І. Тулай, М. О. Четверіков // Перспективи розвитку фінансової системи України : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 19–20 квіт. 2012 р.). – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – С. 295–297 (0,1 д. а.). (Особистий внесок автора: окреслено шляхи вдосконалення тарифної політики комунальних підприємств (0,05 д. а.)).

50. Тулай О. І. Роль держави у фінансовому забезпеченні охорони здоров'я / О. І. Тулай // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ : зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 10 квіт. 2013 р.). – Тернопіль : вид. центр «Вектор», 2013. – С. 113–116 (0,3 д. а.).

51. Тулай О. І. Ефективність бюджетних видатків на освіту / О. І. Тулай // Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 16–18 трав. 2013 р.). – Сімферополь : ДІАЙП, 2013. – С. 309–311 (0,1 д. а.).

52. Тулай О. І. Державна підтримка соціального інвестування в Україні / О. І. Тулай // Розвиток фінансів в умовах хаотично структурованої економіки : зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студ. (м. Дніпропетровськ, 2 квіт. 2014 р.). – Дніпропетровськ : Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2014. – С. 139–140 (0,1 д. а.).

53. Тулай О. І. Соціальна держава як детермінанта сталого людського розвитку: фінансові аспекти / О. І. Тулай // Зовнішні та внутрішні фактори

впливу на розвиток міжнародних економічних відносин : зб. тез наук. робіт учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 4–5 лип. 2014 р.). – Ч. 1. – Львів : ЛЕФ, 2014. – С. 73–76 (0,2 д. а.).

54. Тулай О. І. Фінансові домінанти сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Актуальні проблеми економіки 2014 : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 12 груд. 2014 р.) / за наук. ред. М. М. Єрмошенка. – Київ : Нац. акад. управл., 2014. – С. 97–101 (0,2 д. а.).

55. Тулай О. І. Теоретизація бюджету як стратегічного ресурсу сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання : зб. матер. III Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 19–21 лют. 2015 р.). – Кременчук : Кременчуцький національний університет ім. М. Остроградського, 2015. – С. 146–148 (0,2 д. а.).

56. Тулай О. І. Теоретична інтерпретація сутності державних видатків у контексті сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків : зб. тез доп. Першої інтернет-конф. проф.-викл. складу каф. фінансів ТНЕУ (м. Тернопіль, 14 квіт. 2015 р.). – Тернопіль, 2015. – С. 115–117 (0,2 д. а.).

57. Тулай О. І. Фінансові аспекти реалізації екологічної функції держави як складова сталого людського розвитку / О. І. Тулай // Розвиток фінансової системи України в умовах економічних перетворень : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 15–16 квіт. 2015 р.). – Київ : КНТЕУ, 2015. – С. 228–230 (0,1 д. а.).

58. Тулай О. І. Екологічна компонента бюджетно-податкової політики держави в контексті ідеології сталого людського розвитку / О. П. Кириленко, О. І. Тулай // Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ірпінь, 22 трав. 2015 р.). – Ірпінь : Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2015. – С. 203–206 (0,2 д. а.). (Особистий внесок автора: висвітлено напрями вдосконалення екологічної складової бюджетно-податкової політики держави (0,1 д. а.).)

59. Тулай О. І. Зарубіжний досвід пенсійного забезпечення / О. І. Тулай // Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 12–13 лист. 2015 р.). – Тернопіль, 2015. – С. 172–174 (0,2 д. а.).

60. Тулай О. І. Теоретичне підґрунтя розвитку пенсійного страхування / О. І. Тулай // Formation of Modern Economic Area: Benefits, Risks, Implementation Mechanisms : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, (Tbilisi (Georgia), April 29, 2016). – Tbilisi : SSOTU, 2016. – Vols. II. – P. 262–265 (0,25 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Тулай О. І. Державні фінанси у забезпеченні сталого людського розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль, 2016.

Дисертація присвячена розробці теоретико-методологічних положень, методичних і практичних рекомендацій щодо функціонування державних фінансів для забезпечення сталого людського розвитку. Розкрито сутність і функції державних фінансів, обґрунтовано їхню соціоцентричну структуру в контексті ідеології сталого людського розвитку. Висвітлено сутнісні засади бюджету та бюджетної політики. Визначено принципи формування дієвої бюджетної політики держави й окреслено шляхи структурної модернізації Основних напрямів бюджетної політики в контексті пріоритетів сталого людського розвитку. Проаналізовано практику здійснення соціальних видатків бюджету, спрямованих на розвиток людського потенціалу, та вдосконалено методичку їхнього планування і прогнозування. Досліджено генезис та практику функціонування державних соціально-страхових фондів, окреслено вектори реформування їхнього фінансового забезпечення у контексті сталого людського розвитку. Обґрунтовано необхідність бюджетної децентралізації як платформи консолідації державних фінансів в умовах реалізації пріоритетних суспільних реформ.

Ключові слова: державні фінанси, сталий людський розвиток, бюджет держави, бюджетна політика, соціальні видатки, державні соціально-страхові фонди.

АННОТАЦИЯ

Тулай О. И. Государственные финансы в обеспечении устойчивого человеческого развития. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет. – Тернополь, 2016.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических положений, методических и практических рекомендаций по функционированию государственных финансов для обеспечения устойчивого человеческого развития. Предложено социоцентрическую структуру государственных финансов, учитывающую социокультурную сущность человека и отражающую составляющие финансового обеспечения устойчивого развития человеческого потенциала. Очерчены финансовые доминанты парадигмы устойчивого человеческого развития и дана авторская трактовка финансового потенциала государства. На основе анализа и обобщения теоретических положений сформулирован авторский подход к определению сущности понятия «устойчивое человеческое развитие».

Разработана методология исследования государственных финансов в контексте приоритетов устойчивого человеческого развития. В соответствии с этим выделены функции государственных финансов: воспроизводственная, антикризисная, аккумуляционная, функция консолидации, функция сбалансирования. Усовершенствована научно-методическая база исследования бюджета и бюджетной политики государства. Выявлены планово-правовые, социально-стоимостные и распределительно-воспроизводственные свойства

бюджета. Сформулированы институциональный, функциональный и нормативно-правовой подходы к исследованию сущности бюджетной политики государства. Предложен ряд принципов формирования действенной бюджетной политики государства. Определены пути модернизации структуры Основных направлений бюджетной политики в контексте идеологии устойчивого человеческого развития.

Сформулированы функции и принципы осуществления социальных расходов бюджета в соответствии с приоритетами устойчивого человеческого развития. Проведен мониторинг структурных изменений расходов бюджета на развитие человеческого потенциала с помощью индекса Рябцева. Предложены принципы государственной финансовой поддержки отечественной системы здравоохранения. Определена сущность государственного финансирования образования в Украине и предложена следующая классификация расходов бюджета на образование: с позиции их влияния на процесс расширенного воспроизводства; по экономическому содержанию; по функциональному назначению; по ведомственному признаку и по уровню бюджетной системы. Акцент сделан на необходимости совершенствования механизма реализации адресной политики и оптимизации разветвленной сети государственных и коммунальных учреждений в системе социальной защиты и социального обеспечения. Определены цели социальной защиты и социального обеспечения населения в условиях формирования основ устойчивого человеческого развития: обеспечение достойного уровня и соответствующего качества жизни людей независимо от их социального статуса и индивидуальных возможностей; создание условий для полноценного развития человеческого потенциала; нейтрализация социальных рисков. Отмечено, что наполнение бюджета за счет поступлений от экологического налогообложения имеет положительное влияние на экологизацию отечественной экономики. Очерчены основные функции экологизации экономики: ценностная, коэволюционная, ресурсосберегающая, ограничительная, стимулирующая и балансирующая. С помощью канонического корреляционного анализа выявлена роль расходов бюджета в системе показателей устойчивого человеческого развития.

Исследованы институциональные основы, генезис, практика и проблематика функционирования государственных социальных фондов в контексте их влияния на воспроизводство и развитие человеческого потенциала. Выяснено, что социальное страхование как институт устойчивого человеческого развития обеспечивает воспроизводство человеческого потенциала путем регулирования финансовых отношений между государством, работодателями, работниками, специальными учреждениями и общественными формированиями в виде гарантированной государством социальной поддержки населения при наступлении соответствующих рисков. Определены функции социального страхования как института устойчивого человеческого развития: поддержки, сбалансирования и воспроизводства.

Установлены главные факторы, влияющие на деятельность Пенсионного фонда Украины: уменьшение численности работающего населения; увеличение

доли лиц в возрасте 60 лет и старше в возрастной структуре населения; уровень оплаты труда; низкий уровень доходов большинства лиц пенсионного возраста; дифференциация размера пенсионных выплат. В целях совершенствования деятельности Фонда социального страхования Украины предложено внедрить систему электронных медицинских карт, данные которой можно будет использовать как статистическую информацию для планирования бюджета Фонда. Предложены пути оптимизации расходов Фонда общеобязательного государственного социального страхования Украины на случай безработицы: стимулирование уменьшения численности безработных, претендующих на получение материальной помощи; проведение мероприятий, направленных на реализацию активной политики занятости населения. Обоснована необходимость проведения бюджетной децентрализации как платформы консолидации государственных финансов в условиях реализации приоритетных общественных реформ.

Ключевые слова: государственные финансы, устойчивое человеческое развитие, бюджет государства, бюджетная политика, социальные расходы, государственные социально-страховые фонды.

ABSTRACT

Tulay O. I. State Finance in Providing of Sustainable Human Development. – Manuscript.

Thesis for obtaining the Doctoral Degree in Economics, speciality 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2016.

The dissertation is concerned with the study of theoretical and methodological concepts, and with methodical and practical recommendations for the functioning of state finance for sustainable human development. This work presents the essence and functions of state finance as well as grounding its socio-centric structure within the ideology of sustainable human development. Key principles of budgetary and fiscal policy are highlighted. This thesis determines formation principles for effective state fiscal policy as well as specifying ways for structural modernization of Budget Policy Guidelines in the context of sustainable human development. The practice of social budgetary expenditures, aimed toward human development and methods for their planning and forecasting, are improved. This work also investigates the genesis and practices of governmental social-insurance funds and reform vectors of their financial security within sustainable human development. Finally, this dissertation provides evidence for the necessity of budgetary decentralization as consolidation platforms of public finances in terms of priority social reforms implementation.

Key words: state finance, sustainable human development, state budget, budget policy, social expenditure, state social-insurance funds.

Підписано до друку 30.01.2017 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Папір офсетний. Друк на дублікаторі.
Умов. друк. арк. 1,9. Обл. вид. арк. 2,0.
Зам. № А002-17. Тираж 150 прим.

Видавець та виготовлювач
Тернопільський національний економічний університет
вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46004

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.*

Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ»
вул. Бережанська, 2, м. Тернопіль, 46004
тел. (0352) 47-58-72
E-mail: edition@tneu.edu.ua